

Tartu Ülikool
Loodus- ja tehnoloogiateaduskond
Ökoloogia ja Maateaduste instituut
Geograafia osakond

Lõputöö

**Rekreatiivsele õigusrikkumisele osutavate kaebuste ruumiline ja ajaline dünaamika
Eesti kaitsealadel 2010.- 2013. aastal**

Kristi Mänd

Juhendaja: PhD Anneli Palo

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2014

SISUKORD

KASUTATUD LÜHENDID	3
SISSEJUHATUS	4
1. UURIMUSE TEOREETILINE OSA	5
1.1 Rekreatsiooni mõiste ja rekreatiivne tegevus	5
1.2 Vaba aja veetmine kaitsealadel	6
1.3 Looduskaitse ja seda reguleerivad seadused	7
1.4 Eesti kaitsealade iseloomustus ja liigitus	9
2. MATERJAL JA MEETODID	13
2.1 Uurimisala iseloomustus	13
2.2 Metoodika	13
2.3 Andmeanalüüs	13
3. TULEMUSED	14
3.1 Eesti kaitsealadel registreeritud kaebuste ajaline dünaamika	14
3.2 Eesti kaitsealadel registreeritud kaebuste ruumiline dünaamika	15
3.3. Registreeritud kaebuste olemus	16
4. ARUTELU	18
4.1 Ajaline dünaamika	18
4.2 Ruumiline dünaamika	18
4.3 Kaebuste liigitus	19
KOKKUVÕTE	21
TÄNUSÕNAD	23
SUMMARY	24
KASUTATUD KIRJANDUS	26
LISAD	29
Lisa 1.	30
Lisa 2.	31

KASUTATUD LÜHENDID

LKA – looduskaitseala

LKS- looduskaitseseadus

MKA (LP) – maastikukaitseala või looduspark

PA – kaitsealune park, puistu või arboreetum (maastikukaitseala eritüübid)

RP – rahvuspark

VK – vana ehk uuendamata kaitsekorraga kaitseala

SISSEJUHATUS

Rekreatsioon viitab elamustele ja tegevustele, mida inimene valib oma vaba aja veetmiseks. Elamused ja tegevused, mida isik otsib, aitavad tal end taasluua selleks, et värskelt igapäevaseid kohustusi täita (Ap, 1986). Aastatega on rekreatsioon kiiresti kasvanud ja see on oluline sektor paljudes regioonides ja riikides kogu maailmas. Samuti on öeldud, et turism on maailma suurim tööstusharu ning paljud inimesed on sellega seotud (Baud-Bovy, 2002).

Loodusalade kasutamine rekreatsiooniks on tänapäeva ühiskonnas aina populaarsem. Kaitsealade peamine ülesanne on kaitsta ökosüsteeme ja ohustatud loodust ning samal ajal võivad nad pakkuda külastajatele õpetlikku kogemust. Linnastumise tõttu muutuvad linnalähedased puhkealad ühiskonna jaoks üha olulisemaks. Ülekasutamine ohustab loodus- ja kultuuriväärtusi, toob kaasa pinnase tallamise ja muid häiringud (Kajala, *et al*, 2008).

Kaitset üritavad pakkuda seadused ja eeskirjad, kuid õigusrikkumisi esineb sellegipoolest. Käesoleva uurimustöö eesmärgiks on analüüsida rekreatsiooniga seotud õigusrikkumisi, täpsemalt Eesti kaitsealadel registreeritud kaebusi aastatel 2010 – 2013. Töö teostamisel on kasutatud Keskkonnainspektsiooni poolt saadud andmeid.

1. UURIMUSE TEOREETILINE OSA

1.1 Rekreatsiooni mõiste ja rekreatiivne tegevus

Rekreatsiooni mõiste alla mahub väga palju erinevaid liikumisvorme ja tegevusi, mille siht on kokkuvõttes vaimse ja füüsilise rahulolu. Seega on rekreatsioon tervisliku eluviisi lahutamatu osa, andes inimesele võimaluse muuta oma elu täisväärtuslikumaks. Rekreatsioon on kindlasti üheks elulaadi positiivses suunas kujundajaks ja tervisliku eluviisi lahutamatu osa (Salusoo, 2008).

Eestis on rekreatsioon kui mõiste võrdlemisi uus, kuid sisu on igivana. Rekreatsioon on virgestus ehk inimese töövõime ja tervise taastamine aktiivse puhkamisega selleks loodud, eraldatud või kohandatud puhkealal (Eesti Entsüklopeedia, 1995). Enamikus Euroopa ja romaani kui germaani keeltes on vastavad terminid tuletatud ladinakeelsest sõnast *recrea`tio*, mis tähendab „uuesti või taas looma“, meie mõistes võiks tähendada virgestumist, taastamist, taastumist (Pihel, 1999). Inglise keelne termin *re-create* tuleneb samuti sellest ladinakeelsest sõnatüvest ning tema võimalikest vastetest oleks täpsem ehk taasloomine või uuestisünd. Seega on see termin tähendanud protsessi, mis taastab või taasloob inimese tervise. Soomes on mõiste „*virkistys*“ taasloomise jaoks ja põhimõtteliselt tähendab see tegevusi väljas.

Dictionary of Sociology (Fairchild, 1970) järgi on rekreatsioon kui mistahes vabal ajal tehtav tegevus, üks või kollektiivselt, mis on vabatahtlik ja meeldiv, kõitev tegevuse kui sellisena, mitte loodetava tasu või hüvituse pärast. Kõige arusaadavamalt seletatakse lahti rekreatsioon kui puhkus, virgestus, kosutus või aktiivne tegevus taastumise eesmärgiga loomulikes või selleks loodud tingimustes. Rekreatsiooni eesmärgiks on isiklik rahulolu, nauding aktiivsest kehalisest tegevusest, mis võimaldab pakkuda tööle tasakaalustavat tegevust ning saavutada soov valitud tegevust korrata. Rekreatiivse tegevuse valik on väga individuaalne ning sõltub inimese vaimsest ning kehalisest seisundist (Zilmer, 2007).

Rekreatsiooni on peetud ka perioodiks, mil inimene tegeleb oma vabal tahtel lihtsa lõõgastava tegevusega, mis laseb inimesel tööst taastuda ning uue puhanud inimesena tööle naasta. Selline seisukoht rekreatsiooni kohta sarnaneb olemuselt väga mängu kirjeldamisega. Rekreatsioon esindabki vaba aja ja mängu ühendamist üheks lõõgastavaks tegevuseks (Kraus, 1999).

Filoloogilisest aspektist lähtudes on rekreatiivse tegevusena mõistetud mitte ainult otseselt puhketegevust, vaid igasugust personaalset aktiivsust, mis jääb väljapoole üksikisiku töö- ja majandustegevuse ning olmelise rutiini sfääri. Rekreatsiooni tulem peab olema rahulolu ja tervisliku eluviisi nauding ning töövõime taastamine (Heinsaar, 2001).

1.2 Vaba aja veetmine kaitsealadel

Looduslikud puhkealad pakuvad mitmesuguseid võimalusi vabaõhuürituste läbiviimiseks, mille valik on passiivselt (näiteks vaate nautimine) aktiivsele (nt mägirattaga sõitmine) ja tarbimisest (nt kalastamine) mittetarbimiseni (nt matkamine). Need tegevused on seotud erinevate külastaja motivatsioonidega. Peamised motiivid looduse külastamiseks on üksindus, stressi vähendamine, looduses spordi tegemine, igapäeva elust põgenemine ja enda harimine (Petermann, 1998, Hall, 2001, Kyle *et al.*, 2006, Legare & Haider, 2008).

Turism ja rekreatsioon on maastikukaitsealadel ja loodusparkides olulisel kohal, nii mõnelgi juhul ongi need alad loodud puhke-eesmärgil. Rahvusparkidel on nii looduslikud kui kultuurilised väärtused rahvaste ja rahvusvahelise üldsuse jaoks (Eagles, 2001, Dudley, 2008). Puutumatu loodus on aluseks enamusele huvitegevustele ja on peamine motiiv looduskaitsealade külastamiseks. (Hannemann & Job, 2003, Ovington *et al.*, 1974).

Loodusalade külastajate suur arv on pannud muretsema, kas need alad suudavad seda vastu võtta, eriti suveperioodidel. Kasvav nõudlus võib kahjustada tundlike keskkondade ökoloogilist terviklikkust ja kahandada samal ajal ka külastamisest saadava kogemuse kvaliteeti (Eagles *et al.*, 2002, Wagar, 1964, Pigram & Jenkins, 1999).

Laiaulatuslik turism kaitsealadel omab nii positiivset kui negatiivset mõju regiooni majandusele, kohalikule kultuurile ja infrastruktuuri arengule (Borrie *et al.*, 1998, Gormsen, 1997, Eagles *et al.*, 2002).

Ühelt poolt on külastajate arvukuse kasv ja turismi suurenemine ihaldatud kui maaelu arendajad, sest rohkem külastajaid kasvatab kohaliku piirkonna aastatulu ja äritegevust (Job, 2008). Teiselt poolt saadakse aru, et suur külastajate arv omab ebasoodsaid mõjusid loodusele ja kohalikule kultuurile (Hadwen *et al.*, 2007).

1.3 Looduskaitse ja seda reguleerivad seadused

Looduse säilitamine on keskkonnaõiguse komponent, mida tavaliselt nimetatakse klassikaliseks looduskaitseks ja mille peamisteks sihtideks on: kindlustada elu tagavate ökosüsteemide areng ning säilimine; säilitada bioloogiline mitmekesisus; tagada liikide ja ökosüsteemide säästlik kasutamine (Kiss & Shelton, 1993).

1970-ndatel ja 80-ndatel aastatel kaldus tähelepanu looduskaitsele küll mõnevõrra kõrvale, sest olid keskkonnakaitse meetmed suunatud pigem veekaitsele ja välisõhu kaitsele ning kemikaalide kontrollile – ent 90-ndatel aastatel on klassikaline looduskaitse saanud taas väärilise tähelepanu osaliseks (Veinla, 1998).

Kaitsealade loomise põhjuseks on algupärase looduse, erinevate loodustüüpide ja liikide kaitse kõrval ka kaitsealade kasutamine uurimisaladena ja õppe-, kasvatus- ja virgustusaladena (Below, 1994). Liberaalse ökoloogia ideoloogid taotlede aga suurimat heaolu määra, peavad kaitsealade loomist vajalikuks vaid seetõttu, et „metsiku“ looduse austajaile tuleb luua puutumatut loodusega alasid (Kiili, 2000).

Eesti kaitstavate loodusobjektide seadus reguleerib (RT I, 2004, RT I, 2013) erilist kaitset vajavate loodusobjektide kaitse alla võtmist ja kaitse korraldamist. Erinevat tüüpi kaitsealade kaitse-eesmärgid on mõneti erinevad, kuid enamuste eesmärk on looduse säilitamine, kaitsmine, taastamine, uurimine või tutvustamine. Rahvusparkidel on fookusesse võetud loodus, maastikud, kultuuripärand ja tasakaalustatud keskkonnakasutus, looduskaitsealadel kaitseala loodus. Maastikukaitsealadel (loodusparkides) kaitseala maastik, ning hoiualadel elupaigad ja kasvukohad. Nimetatud eesmärgid on äärmiselt üldised ning seega on igale konkreetsele kaitsealale koostatud sellele sobiv kaitse-eeskiri, kus on eesmärgid täpsemalt kirjas.

§ 1 alusel on looduskaitseseaduse eesmärgiks:

- 1) looduse kaitsmine selle mitmekesisuse säilitamise, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku liikide soodsa seisundi tagamisega;
- 2) kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine;
- 3) loodusvarade kasutamise säästlikkusele kaasaaitamine.

Looduskaitseseaduse (edaspidi LKS) § 2 on lahti seletatud looduskaitse põhimõtted :

(1) Loodust kaitstakse looduse säilitamise seisukohalt oluliste alade kasutamise piiramisega, kaitse alla võetud loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku isenditega ning kivististe ja mineraalide eksemplaridega sooritatavate toimingute reguleerimisega ning loodushariduse ja teadustöö soodustamisega.

(2) Looduse kaitsel lähtutakse tasakaalustatud ja säästva arengu põhimõtetest, kaaludes iga kord alternatiivsete, looduskaitse seisukohalt tõhusamate lahenduste rakendamise võimalusi.

Seadusandlus rakendab seadusi ja määrusi nii looduskaitse kui ka turismi huvides. Suur osa Eesti loodusturismi taristust asub kaitstavatel aladel. Külastuskoormust reguleeritakse seal kaitse-eeskirjade ning kaitsekorralduskavadega, tuginedes vastavatele uuringutele ning seirele. Loodusväärtuste säilimiseks vajalik kaitsekord kehtestatakse kaitsealadel, püsielupaikadel ja üksikobjektidel kaitse-eeskirjaga, millega pannakse paika kaitse-eesmärgid ja nende saavutamiseks vajalikud meetmed. Hoiualade kaitse-eesmärgid on sätestatud kaitse alla võtmise otsuses ja kaitsekord tuleneb looduskaitseseadusest. LKS § 12 kaitse-eeskiri on:

(1) Kaitseala, püsielupaiga ja kaitstava looduse üksikobjekti kaitsekord määratakse kaitse-eeskirjaga .

(2) Kaitse-eeskirjaga piiritletakse ühe või mitme erineva rangusastmega kaitsevööndi ulatus ning määratakse käesoleva seadusega sätestatud piirangute osaline või täielik, alaline või ajutine kehtivus vööndite kaupa (Ibid).

Kaitseala, püsielupaiga ja kaitstava looduse üksikobjekti kaitsekord määratakse kaitse-eeskirjaga. Hoiualade ja kaitsealade kaitse korraldamiseks koostatakse kaitsekorralduskava, milles on kirjas olulised keskkonnategurid ja nende mõju loodusobjektile ning kaitse eesmärgid, nende saavutamiseks vajalikud tööd, tööde tegemise eelisjärjestus, ajakava ning maht. Kaitsekorralduskava kinnitab keskkonnaminister (RT I 2004, RT I, 2013).

Looduskaitse hõlmab kahte omavahel seotud poolt: kaitse korraldust, millega tegelevad Keskkonnaministeerium ja Keskkonnaamet, ning järelvalvet, mida teostab Keskkonnainspeksioon. Keskkonnainspeksiooni põhiülesandeks on kontrollida looduskeskkonna kaitseks kehtestatud nõuete täitmist, menetleda õigusrikkumisi kõigis keskkonnakaitse valdkondades ning menetleda ka keskkonnavalasid väärtegusid väljaspool kohut, et tagada meie loodusvarade seaduspärane ja säästlik kasutamine.

1.4 Eesti kaitsealade iseloomustus ja liigitus

Kaitsealade moodustamise aluseks on looduskaitseseadus. Kaitseala on inimtegevusest puutumatuna hoitav või looduskaitse erinõuete kohaselt kasutatav kaitse alla võetud ala, millel kaitstakse, uuritakse ja tutvustatakse loodus- ja/või kultuuriobjekte, taime-, seene- ja loomaliike, kooslusi, ökosüsteeme, maastikke ja nende mitmekesisust (RT I, 2004, RT I, 2013).

LKS § 4 järgi on kaitstavateks loodusobjektideks lg 1 järgi:

- 1) kaitsealad;
- 2) hoiualad;
- 3) kaitsealused liigid, kivistised ja mineraalid;
- 4) püsielupaigad;
- 5) kaitstavad looduse üksikobjektid;
- 6) kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad loodusobjektid.

Lg 2 kaitseala on inimtegevusest puutumatuna hoitav või erinõuete kohaselt kasutatav ala, kus säilitatakse, kaitstakse, taastatakse, uuritakse või tutvustatakse loodust. Kaitsealad on:

- 1) rahvuspargid;
- 2) looduskaitsealad;
- 3) maastikukaitsealad (RT I, 2004, RT I, 2013).

Esimene looduskaitseala Eesti territooriumil asutati 1910. a Vaika saarte linnustiku kaitseks. Enne II maailmasõda oli 1935. a looduskaitseseaduse alusel moodustatud üle viiekümne erineva kaitseala: metsa-, taime-, raba- ja linnukaitsealad, samuti terve rida geoloogilisi ja tervisemuda kaitsealasid. Praegune kaitsealade süsteem on suures osas loodud nendel neljal aastakümnel, mil tegutseti 1957. aastal jõustunud looduse kaitset käsitleva seaduse alusel (Keskkonnaministeerium, 2014).

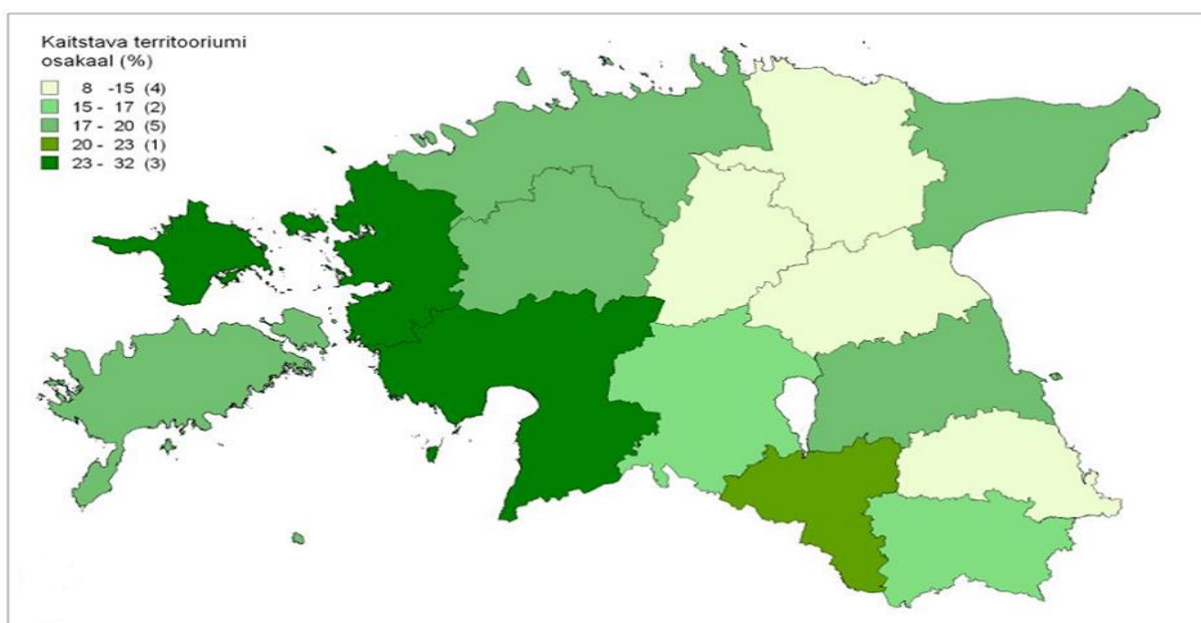
Eestis on 31. detsembri 2013. aasta seisuga 3883 kaitstavat loodusobjekti: looduskaitsealasid 138; maastikukaitsealasid 151; rahvusparke 5; vana ehk uuendamata kaitsekorraga alasid 111; parke ja puistuid 540; hoiualasid 344; püsielupaiku 1350; kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavaid loodusobjekte 21; kaitstavaid looduse üksikobjekte 1223; 354 hoiuala (tabel 1) (Keskkonnainfo, 2014).

Tabel 1. Kaitsealade arv maakondade lõikes 2013. aasta kohta (EELIS, 2014).

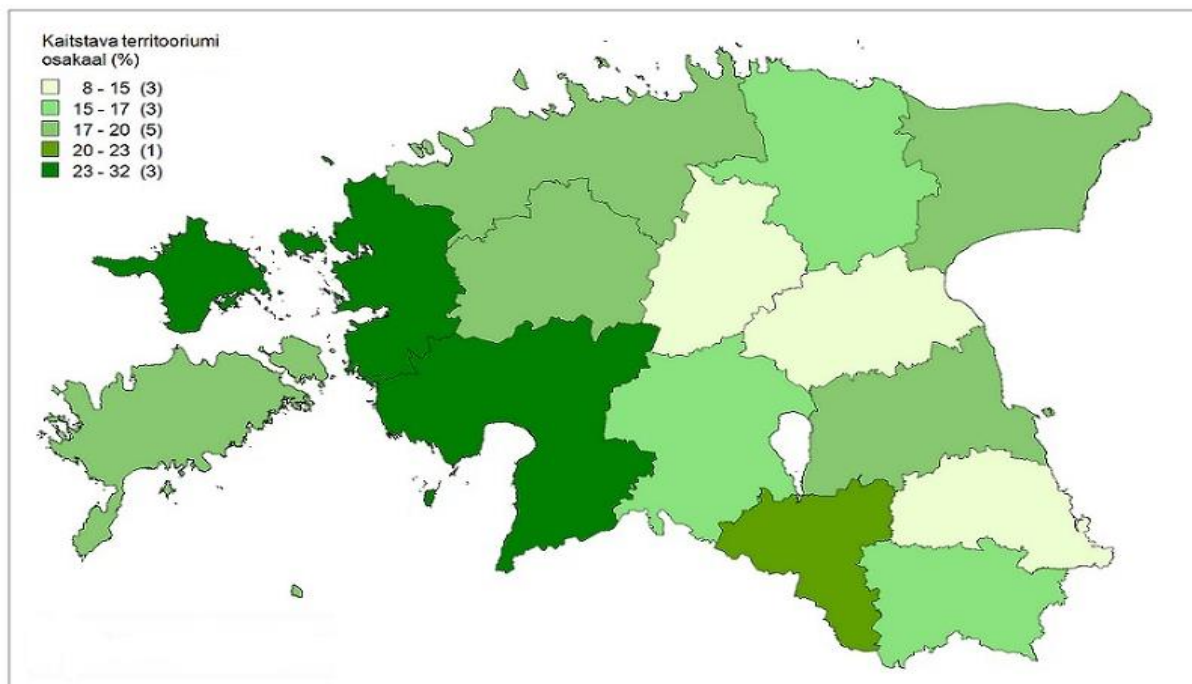
Maakond	LKA	MKA	RP	VK	PA	KOKKU
Harjumaa	14	17	1	2	77	111
Hiiumaa	8	9	0	0	8	25
Ida-Virumaa	5	14	0	2	25	46
Jõgevamaa	8	3	0	8	50	69
Järvamaa	7	9	0	1	32	49
Läänemaa	5	7	1	4	16	33
Lääne-Virumaa	8	16	0	7	72	103
Põlvamaa	5	6	0	3	16	30
Pärnumaa	33	10	0	16	42	101
Raplamaa	6	14	0	8	59	87
Saaremaa	15	15	1	14	17	62
Tartumaa	8	4	0	23	42	77
Valgamaa	5	4	0	11	43	63
Viljandimaa	7	12	1	10	21	51
Võrumaa	4	11	1	2	20	38
KOKKU	138	151	5	111	540	945

* Mitme maakonna territooriumile jäävad kaitsealad on paigutatud selle maakonna koosseisu, kuhu jääb temast pindalaliselt suurim osa.

2010. aastal oli Lääne- Virumaal kaitstava territooriumi protsent 8-15% maismaa pindalast, 2013. aastal suurenes see aga 15-17%-ni. Ülejäänud maakondade kaitstava territooriumi osakaal on jäänud samaks (joonised 2 ja 3).

Joonis 2. Kaitstava territooriumi pindala Eestis 31.12.2010 seisuga (Keskkonnaministeerium, 2014).

Joonis 3. Kaitstava territooriumi pindala Eestis 31.12.2013 seisuga (Keskkonnaministeerium, 2014).

Seadus lubab, et kaitseala piiresse võivad kuuluda nii riigi-, munitsipaal- kui eramaad ning seal rakendatavate kitsenduste ja kohustuste ulatuse kehtestab kaitse-eeskirjaga Vabariigi Valitsus. Kaitseala võib jaguneda vöönditeks, mida arvestatakse kaitseala planeerimisel ja kaitsekorra kehtestamine toimub vööndite kaupa. Kaitsealavöönd on kaitseala eri kaitsekorraga osa. Kaitsealavööndid jagunevad:

- Loodusreservaat- on otsesest inimtegevusest puutumata loodusega ala, kus tagatakse looduslike koosluste säilimine üksnes looduslike protsesside tulemusena. Keelatud on igasugune majandustegevus ja loodusvarade kasutamine, samuti inimeste viibimine seal.
- Sihtkaitsevöönd- on kaitseala selline osa, kus lubatakse tegevust, mis toetab seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilimist, majanduslik tegevus on keelatud.
- Piiranguvöönd- on kaitseala majanduslikult kasutatav osa, kus majandustegevuses tuleb arvestada kaitse-eeskirjaga.

- programmiala üldvöönd- on programmiala see osa, mis jääb eespool nimetatud vöönditest välja. Seal majandusliku tegevuse suhtes erilisi nõudeid ei kehtestata (Keskkonnaministeerium, 2014).

Kaitsealavööndites rakendatavad kitsendused ja kohustused kehtestatakse kas täielikult või osaliselt, kas püsivalt või ajutiselt ja need sätestatakse kaitse-eeskirjas (Peterson, *et al.*, 2000).

2.MATERJAL JA MEETODID

2.1 Uurimisala iseloomustus

Töö uurimisalaks on kõik Eesti territooriumil olevad kaitsealad. Uurimustöö aluseks on 2010. aasta jaanuaris kuni 2013. aasta detsembrini Eesti kaitsealadel registreeritud kaebused, mis on toime pandud rekreatiivse tegevuse käigus (Lisa 1).

2.2 Metoodika

Töö meetodiks on valitud kvantitatiivne analüüs, mille eesmärgiks on andmetes sisalduva numbrilise informatsiooni kokkuvõtmine ning selle alusel järelduste tegemine. Käesoleva uuringu andmed pärinevad Keskkonnainspektsiooni Tallinna Looduskaitseosakonnalt. Tegemist on 2010.- 2013. aasta jooksul üle Eesti kaitsealadel registreeritud kaebustega, mis on Keskkonnainspektsiooni poolt kantud Exceli tabelisse. Tabeli andmetest on välja jäetud isikuandmed, sest nende kasutamine läheks vastuollu Eesti Vabariigi seadusandlusega.

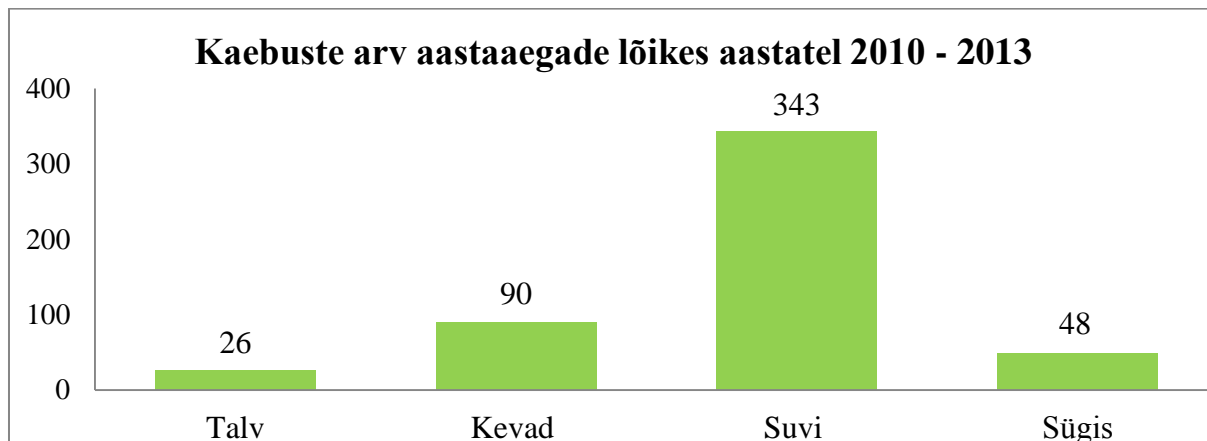
2.3 Andmeanalüüs

Andmete töötlus viidi läbi programmi Exceli abil. Andmete paremaks käitlemiseks tehti igale maakonnale eraldi kaust, see võimaldas andmeid paremini sorteerida.

3. TULEMUSED

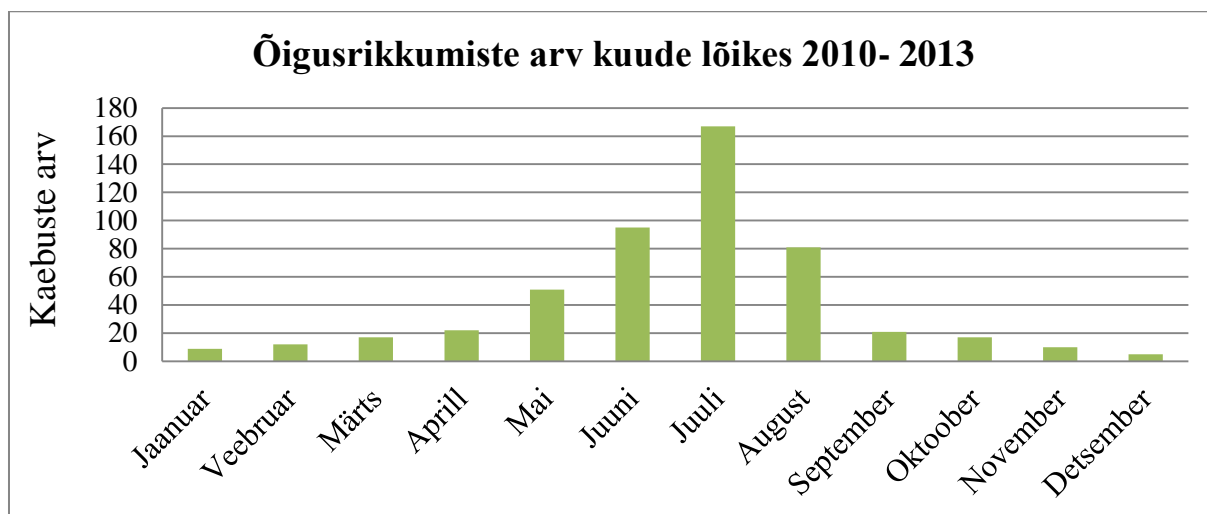
3.1 Eesti kaitsealadel registreeritud kaebuste ajaline dünaamika

Aastaaegade lõikes registreeritud kaebustest (joonis 5) on kõige rohkem rikkumisi suvel ja kõige vähem talvel.

Joonis 5. Rekreatiivsele õigusrikkumisele osutuvate kaebuste arv aastaaegade lõikes aastatel 2010- 2013.

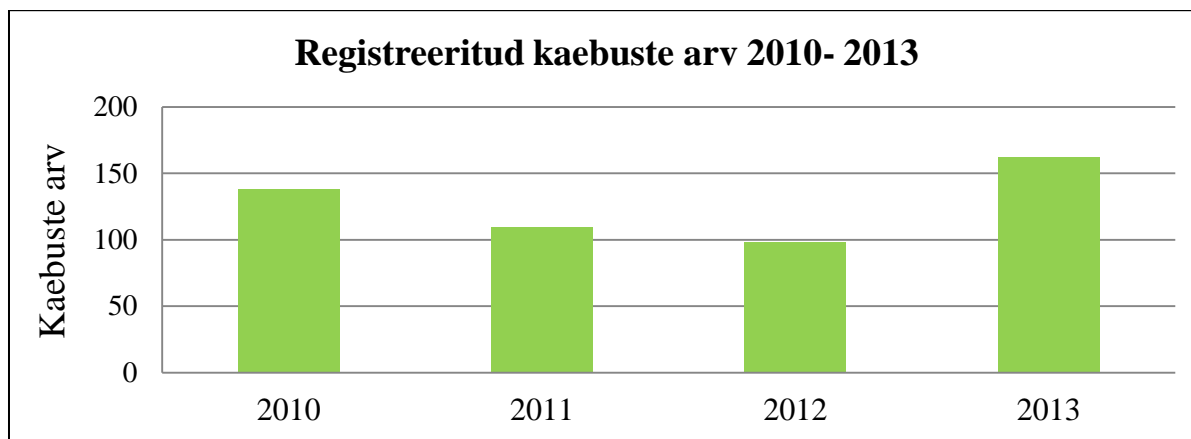
Esitatud kaebuste arv on kõige suurem suvel juulikuus (joonis 6), kus nelja aasta jooksul on kokku esitatud 167 kaebust, neist 43 on registreeritud Harjumaal. Juuni, juuli ja august on need kuud, kus kaitsealadel toimub aastas kõige enam seadusest kõrvalekaldumisi. Detsembris ja jaanuaris jääb esitatud kaebuste arv alla 10. Teistel kuudel on esitatud kaebuste arv 20 ja alla selle.

Joonis 6. Rekreatiivsele õigusrikkumisele osutuvate kaebuste summaarne arv kuude lõikes aastatel 2010- 2013.

3.2 Eesti kaitsealadel registreeritud kaebuste ruumiline dünaamika

Aastail 2010-2013 on kokku esitatud 507 kaebust (tabel 8), nendest kõige rohkem on rikkumisi registreeritud Harjumaal. 2010.-st 2012. aastani registreeritud kaebuste arv vähenes, kuid 2013. aastal tõusis esitatud kaebuste arv tunduvalt (joonis 7).

Joonis 7. Rekreatiivsele õigusrikkumisele osutuvate kaebuste arv aastatel 2010- 2013.

Maakonniti on kaebuste hulk väga erinev (tabel 8). Harjumaal on igal aastal toime pandud kõige enam rikkumisi, Jõgevamaal seevastu kõige vähem ja 2012 aastal ei registreeritud ühtegi kaebust. 2013. aastal oli õigusrikkumiste arv 162, 2012. aastal aga 98, mis teeb 64 rikkumist vähem, kui 2013.

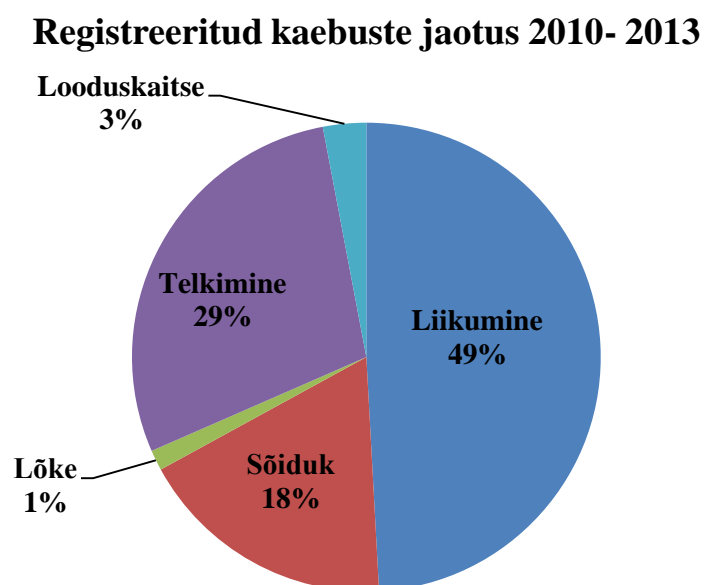
Tabel 8. Maakondade kaupa välja toodud registreeritud kaebuste arv iga aasta kohta eraldi.

Maakond	2010	2011	2012	2013	KOKKU
Harjumaa	33	34	26	42	135
Hiiumaa	2	1	3	6	12
Ida-Virumaa	16	6	5	6	33
Jõgevamaa	2	4	-	2	8
Järvamaa	2	4	-	4	10
Läänemaa	11	11	7	15	44
Lääne-Virumaa	17	6	3	19	45
Põlvamaa	5	4	5	5	19
Pärnumaa	18	9	12	17	56
Raplamaa	2	1	4	2	9
Saaremaa	4	9	6	9	28
Tartumaa	8	2	13	15	38
Valgamaa	8	10	3	8	29
Viljandimaa	6	8	6	9	29
Võrumaa	4	-	5	3	12
KOKKU	138	109	98	162	507

3.3. Registreeritud kaebuste olemus

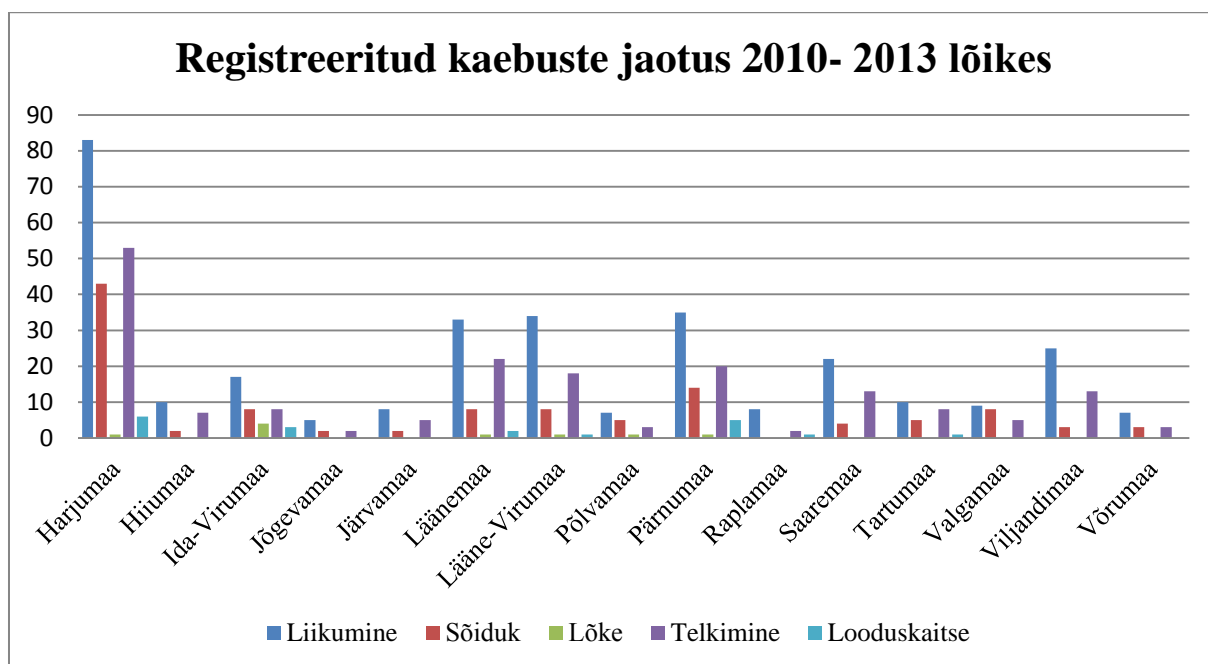
Kaebused jagunevad juhtumite lõikes 5 kategooriasse: 1) liikumine/viibimine kaitstaval ala 2) mootorsõiduk maastikul kaitstud ala 3) lõke looduses 4) telkimine kaitstaval ala 5) looduskaitse kaitsenõuete rikkumine (joonis 9).

Aastail 2010-2013 esines juhtumite lõikes kõige enam rikkumisi kaitstaval alal seoses liikumise ja viibimisega (49%), millele järgnes 29%-ga telkimine. Mootorsõiduki parkimist või sellega liikumist kaitstaval alal esines 18% nelja aasta lõikes. Kõige väiksem kaebuste arv esines seoses looduskaitse kaitsenõuete rikkumise ja lõkke tegemisega looduses selleks mitte ettenähtud kohta.

Joonis 9. Registreeritud kaebuste jaotus 2010- 2013.

Kõikides maakondades esines kõige rohkem juhtumeid liikumise ja viibimise korras kaitstaval alal, kõige enam pandi antud rikkumist toime Harjumaal (83) ning kõige vähem Jõgevamaal (5). Sellele järgnes telkimine, selleks mitte sobivas kohas, taas oli kaebuste arv suurim Harjumaal ja väikseim Jõgeva- ja Raplamaal. Mootorsõidukiga liiklemist ja nõuetele mittevastavat parkimist esines nelja aasta lõikes 114 korral. Õigusrikkumiste arv lõkke tegemisega selleks mitte ettenähtud kohta, oli vaid 6 maakonnas 9 korral, Ida- Virumaal sellest 4 korral (joonis 10).

Joonis 10. Rekreatiivsele õigusrikkumisele osutuvate kaebuste jaotus 2010- 2013 lõikes.

4. ARUTELU

4.1 Ajaline dünaamika

Suvised järsu rikkumiste arvu kasvu üheks põhjuseks võib pidada seda, et suveperioodil viibivad inimesed rohkem looduses, päevad on pikemad ning inimestel on rohkem vaba aega puhkuse näol. Talveperioodil on vabaajaürituste ja tegevuste maht piiratum võrreldes teiste aastaaegadega.

Samuti jääb kuude lõikes kõige enam rikkumisi suvekuudesse: juuni, juuli ja august. Juulikuus on registreeritud kaebuste arv aga kõige suurem. See võib olla tingitud sellest, et juulikuu on kõige populaarsem kuu aastas, kus inimesed puhkavad ja samuti on kooliõpilastel vaheaeg.

Hiliskevadel muutuvad ilmad ilusaks ja inimesed soovivad sisekeskkonnast minna väliskeskkonda nautima loodust, sama kehtib ka varasügisel, kus ilusad suvised ilmad kestavad veel sügisel alguseni, mis on ka üheks põhjuseks miks antud aastaaegadel toimub ka märkimisväärne arv õigusrikkumisi võrreldes talvega.

4.2 Ruumiline dünaamika

2010. aastast kuni 2012. aastani registreeritud kaebuste arv langes, selle üheks põhjuseks võib pidada eelnevat majanduskriisi, kus inimesed ei seadnud esikohale oma vabaaja tegevusi. 2013 tõusis rikkumiste arv aga hüppeliselt, sellest võib täheldada, et inimeste elujärg on stabiliseerunud ning tegeletakse rekreatsiooniliste tegevuste peale töö ja kodu.

2010. aasta oli aga ilma poolest erakordselt soe, kuumalaine vältas sel aasta Ida- Euroopas järjestikku rohkem kui 30 päeva, mil õhutemperatuur oli erakordselt kõrge (Ilm.ee, 2010). Sellest tulenevalt võib väita, et ka rikkumiste arv võis olla seotud ilmaga, mis on oluliseks puhkuse välimääraks.

2011- 2012 aasta oli sademete rohke aasta võrreldes 2010nda aastaga. Kõige enam sademeid esines rannikul ja saartel, kus asub ühtlasi ka kõige enam kaitsealasid üle Eesti. Seega kaebuste arv kahanes ilmastikuoludest tingutuna. Seevastu 2013. aasta, mil registreeriti

õigusrikkumisi ligi poole võrra rohkem, kui eelneval aastal oli ilm taas päikesepaisteline ja sademeid esines vähe.

Maakondade lõikes esineb kõige enam rikkumisi Harjumaal. See tuleneb rahvastiku arvu suurusel ja kaitsealade arvust, millest tingituna pannakse seal toime rohkem rikkumisi võrreldes teiste maakondadega. Samas ei saa üheselt väita, et mida suurem rahvaarv ja rohkem kaitstavaid alasid maakonnas, seda suurem õigusrikkumiste arv. Jõgeva-, Rapla- ja Järvamaal on vastavalt 69, 87 ja 49 kaitseala, samas rikkumisi pandi neis maakondades toime nelja aasta jooksul: Jõgevamaal 8, Raplamaal 9 ja Järvamaal 10.

4.3 Kaebuste liigitus

Kaebuste jaotuse järgi esines liikumist või viibimist kaitstaval alal kõige enam, sageli ka koos telkimisega, selleks mitte ettenähtud kohta. See võib olla põhjustatud sellest, et suurem osa inimesi liikleb looduses jalgsi ning ka liikumisega seotud tegevusi on rohkem, kui näiteks sõidukite kasutamist vajavaid tegevusi. Tegelikult on üllatav, et lõkkega seotud rikkumisi on nii vähe, sest lõkete tegemine ja grillimine looduses on Eestis väga populaarne.

Maakondade lõikes esineb kõige rohkem kaebusi Harjumaal, Läänemaal, Lääne-Virumaal, Saaremaal, Pärnumaal ja Viljandimaal, sest nendes maakondades on ka kõige rohkem kaitstavaid alasid. Mõjuteguriks võib olla ka see, et need on populaarsed suvituspiirkonnad. Samuti toimub neis palju suveüritusi, näiteks Lahemaa rahvuspargi lähedal Käsbus korraldatav Viru folk, mis toob kokku palju inimesi üle Eesti ja seega esineb ka rohkem õigusrikkumisi.

Õigusrikkumiste vähendamiseks peaks suurürituste korraldajatel olema selge kohustus oma kliente teadvustada, kuidas ümbritsevat loodust hoida ja mitte rikkuda kohalikku eluolu. Seda eesmärki aitavad saavutada erinevad eeskirjad ja tõsisematel juhtudel ka seadusandlus. On ka lihtsamaid võimalusi nagu näiteks eelnev teavitustöö, kuidas looduses õigesti käituda. Teavitustöö ei ole abiks mitte ainult suurüritustel, vaid seda võib ka kasutada, kui ilmastiku prognoosidest on teada, et tuleb näiteks ilus suvi. Sellisel juhul saab juba eos hoida ära võimalikke õigusrikkumisi seeläbi, et inimesed on teadlikumad korrektsest käitumisviisist.

Vajadusel saab õigusrikkumisi vähendada ka tagantjärele tegutsedes, kui suurendada järelevalvet ja määrata sanktsioone. Keskkonnainspektsiooni poolt on vaja sesoonset tegevust

ehk suvel ja just neis maakondades kus esineb kõige rohkem kaebusi. Need on kindlasti tõhusad abivahendid, kuid tagantjärele tegutsemine võib olla kallim ja aeganõudvam ning ka loodusele kahjulikum.

Vastavalt Hannemann ja Job (2003, Ovington et al., 1974 kaudu) seisukohale tahab inimene liikuda puutumatus looduses, mis ajapikku muutub haruldasemaks ja kättesaamatumaks, mistõttu on inimesed liikumas aina sügavale kaitsealale.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks oli analüüsida rekreatiivsele õigusrikkumisele osutuvate kaebuste ajalist ja ruumilist dünaamikat Eesti kaitsealadel 2010 – 2013. Täpsemalt analüüsiti töös kaebuste arvu aastaegade ja kuude lõikes. Lisaks kaebuste ajalisele dünaamikale toodi töös välja õigusrikkumiste arv iga nelja aasta kohta ning ka maakondade lõikes. Samuti toodi välja ka kaebuste jaotus juhtumite lõikes. Selleks kasutati Keskkonnainspeksiooni poolt saadud andmeid.

Eestis on rekreatsioon muutunud viimastel aastatel väga populaarseks, kuna inimesed on üha enam hakanud panustama aega vaba aja veetmisse.

Antud uurimustöös analüüsiti õigusrikkumistele osutuvate kaebuste arve nii ajalise kui ka ruumilise dünaamika lõikes.

- Aastatel 2010 – 2013 registreeriti 343 kaebust suvel ja kõige vähem õigusrikkumisi oli talvel (26).
- Kuude lõikes eristus selgelt juunikuul, kus pandi toime 167 rikkumist. Talvekuud olid taas kõige väiksemate rikkumiste arvuga, kus detsembris oli kaebusi 5, jaanuaris 9 ja veebruaris 12.
- 2010 – 2012 aastani registreeritud kaebuste arv langes, 2013. aastal kaebuste arv aga tõusis järsult.
- 507- st kaebusest nelja aasta jooksul kokku, oli Harjumaal kõige rohkem kaebusi (135), Jõgevamaal pandi toime vaid 8 rikkumist.
- Kaebuste klassifikatsiooni järgi, esitati kõige enam kaebusi liikumise või viibimise kohta kaitstaval alal, kõige madalam oli rikkumiste osakaal lõkke tegemine selleks mitte ettenähtud kohta.
- Maakondade lõikes jagunesid kaebused järgnevalt: Harjumaal oli ka valdkonniti kõige enam rikkumisi välja arvatud lõkke tegemine, kus Ida- Virumaal oli antud rikkumise kohta tehtud 4 kaebust. Taas esines Jõgevamaal kõige vähem kaebusi.

Paljud õigusrikkumised kaasnevad suviste ürituste ja tegevustega. Aastate võrdluses selgus, et kõige suuremat rolli vaba aja tegevuste juures mängivad ilmastikuolud. Halva ilma korral inimesed ei viibi nii palju looduses ja see kahandab märkimisväärselt õigusrikkumiste arvu, sama kehtib ka talveperioodide kohta, kui väljas on külm. Õigusrikkumiste arv suveperioodil

on tingitud sellest, et linnainimesed käivad looduses vaba aega veetmas ja suveüritusi pidamas.

Tänapäeval muutub looduse ja keskkonna kaitse üha olulisemaks ning seetõttu tuleb pöörata tähelepanu ka sellele, kuidas rekreatsiooniga seotud õigusrikkumisi vähendada. Loodusele kasulik on neid ära hoida eelneva teavitustöö kaudu, kuid abiks võivad olla ka muud meetodid nagu järelvalve ja sanktsioonid.

TÄNUSÕNAD

Soovin tänada oma juhendajat Anneli Palot lõputöö juhendamisel ja suunamisel. Suured tänud ka Keskkonnainspektsiooni Tallinna Looduskaitseosakonna töötajatele Alar Soole ja Piret Reinsalule, kellelt saadud andmete põhjal antud uurimustöö sai koostatud. Lisaks soovin tänada Tõnu Oja, kes aitas mul koostada looduskaitsealase kaardi.

SUMMARY

The dynamics of petitions concerning recreational violations in wildlife preserves of Estonia in 2010 – 2013.

The aim of this study was to analyze the dynamics of petitions of recreational violations of law in Estonian wildlife preserves in 2010 - 2013, bringing forth the occurrence of petitions in years, months and regionally. Data used is from The Environmental Inspectorate.

Recreation has become very popular in Estonia in the recent years, because people are imposing more into their leisure time. In this study, the dynamics of the number of petitions is analyzed.

- In the years 2010 - 2013, 343 petitions were registered in summer and the minority in winter (26).
- On monthly basis, June was the month, when most violations (167) was committed. The minority of violations took place in winter months, whereas in December there were 5 petitions, in January 9 and in February 12.
- In 2010 - 2012 the number of registered petitions decreased, but in 2013 increased steeply.
- The overall number of petitions in four years was 507 and of them all. Well over took place in Harjumaa (135), whereas the minority was registered in Jõgevamaa (8).
- Under the classification of petitions, the most petitions was given in about moving in the wildlife preserves. Fewest was registered about having an open fire in places where it is not allowed.
- Regionally the petitions were divided like this: in Harjumaa there were most violations in all classifications, except having an open fire in not allowed places. In Ida-Virumaa, there were 5 petitions for the latter. Again, the fewest petitions were registered in Jõgevamaa.

One of the reasons why there are more violations during summer time, are the summer events and vacations which bring together lot of people. Comparing years 2010 -2013 with each other, we can also see, that weather conditions play a major role in leisure time activities. In the case of bad weather, people do not spend as much time in the nature and this decreases the number of violations. The same is true for the winter season, when it is cold in Estonia.

The protection of nature and environment is getting more serious nowadays. At the same time, healthy lifestyles and so spending time in the nature is more and more valued as well. Therefor it is really important to pay attention how to decrease the violations caused by recreational activities. Methods for that can be different. If possible, different situations should be taken care of beforehand, for example by advertising campaigns. But supervision and imposing sanctions can be very helpful too.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Ap, J. 1986. Recreation trends and implications for government. In R. Castle, D. Lewis & J. Mangan (eds) *Work, Leisure and Technology*. Melbourne, Longman Cheshire, 167-83 (p. 167).
2. Baud-Bovy, M. 2002. *Tourism and recreation handbook of planning and design*. Oxford: Architectural Press.
3. Below, A. 1994. Metsähallitukseen luonnonsuojelualueiden tutkimus. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B, No 19.
4. Borrie, W., McCool, S., and Stankey, G. 1998. Protected area planning principles and strategies. In Lindberg, K., Wood, M., and Engeldrum, D., editors, *Ecotourism: A guide for planners and managers.*, pages 133–154. The Ecotourism Society, North Bennington, VT.
5. Dudley, N. 2008. *Guidelines for applying protected area management categories*. IUCN, Gland, Switzerland.
6. Eagles, P. 2001. International trends in park tourism. In *EUROPARC 2001*, October 3-7, 2001, Hohe Tauern National Park, Matrei, Austria.
7. Eagles, P., McCool, S., and Haynes, C. 2002. *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
8. Eesti Entsüklopeedia nr. 8. 1995, Tallinn.
9. Fairchild, H. (ed.) (1970) *Dictionary of Sociology*. Westport, CN, Greenwood Press, p.251 (orig. pub. 1944)
10. Gormsen, E. 1997. The impact of tourism on coastal areas. *Geo- Journal*, 42(19):39–54.
11. Hadwen, W., Hill, W., and Pickering, C. 2007. Icons munder threat: Why monitoring visitors and their ecological impacts in protected areas matters. *Ecological Management and Restoration*, 8(3):177–181.
12. Hall, T. 2001. Hikers' perspectives on solitude and wilderness. *International Journal of Wilderness*, 7:20–24.
13. Hannemann, T. and Job, H. 2003. Destination “Deutsche Nationalparke” als touristische Marke. *Tourism Review*, 58(2):6–17.
14. Heinsaar, K. 2001. Terviseleht nr. 36. Liikumine looduses- uue sajandi alusstiil.

15. Job, H. 2008. Estimating the regional economic impact of tourism to national parks: Two case studies from Germany. *GAIA*, 17/S1:134–142.
16. Kiili, J. 2000. Sissejuhatus keskkonnapoliitikasse. Õpperaamat üliõpilastele. TTÜ kirjastus, Tallinn.
17. Kiss, A., Shelton, D. Manual of European Environmental Law. Cambridge: Grotius Publications, 1993.
18. Kraus, R. 1999. Recreation and Leisure in modern society. Massachusetts Jones and Barlett Publishers.
19. Kyle, G., Absher, J., Hammitt, W., and Cavin, J. 2006. An examination of the motivation - enduring involvement relationship. *Leisure Sciences*, 28:467–485.
20. Legare, A.-M. and Haider, W. 2008. Trend analysis of motivation-based clusters at the Chilkoot Trail national historic site of Canada. *Leisure Sciences*, 30:158–176.
21. Looduskaitseseadus (LKS). 21.04.2004. RT I 2004, 38, 258; RT I, 05.04.2013, 6.
22. Ovington, J., Groves, K., Stevens, P., and Tanton, M. 1974. Changing scenic values and tourist carrying capacity of national parks. An Australian example. *Landscape and Planning*, 1:35–50.
23. Petermann, T. 1998. Folgen des Tourismus. Band 1: Gesellschaftliche, ökologische und technische Dimensionen. Technical report, Studien des Büros für Technikfolgeabschätzungen; 5. Berlin, Rainer Bohn.
24. Peterson, K., Koitjärv, T., Ehrlich, Ü., Haapanen, A., Helminen, M. 2000. Eesti kaitsealad ja nende juhtimine. Säätva Eesti Instituut.
25. Pigram, J. and Jenkins, J. 1999. Outdoor Recreation Management. Routledge. London.
26. Pihel, R. 1999. Lädina keele sõnaraamat. Tallinn.
27. Zilmer, K. 2007. Klassika ja uuendused liikumisharrastuses. Konverents „Liikumine ja rekreatsioon“. 21.09. 2007, Tallinn.
28. Wagar, J. 1964. The carrying capacity of wildlands for recreation. Forest science - monograph 7, Washington DC. Society of American Foresters.

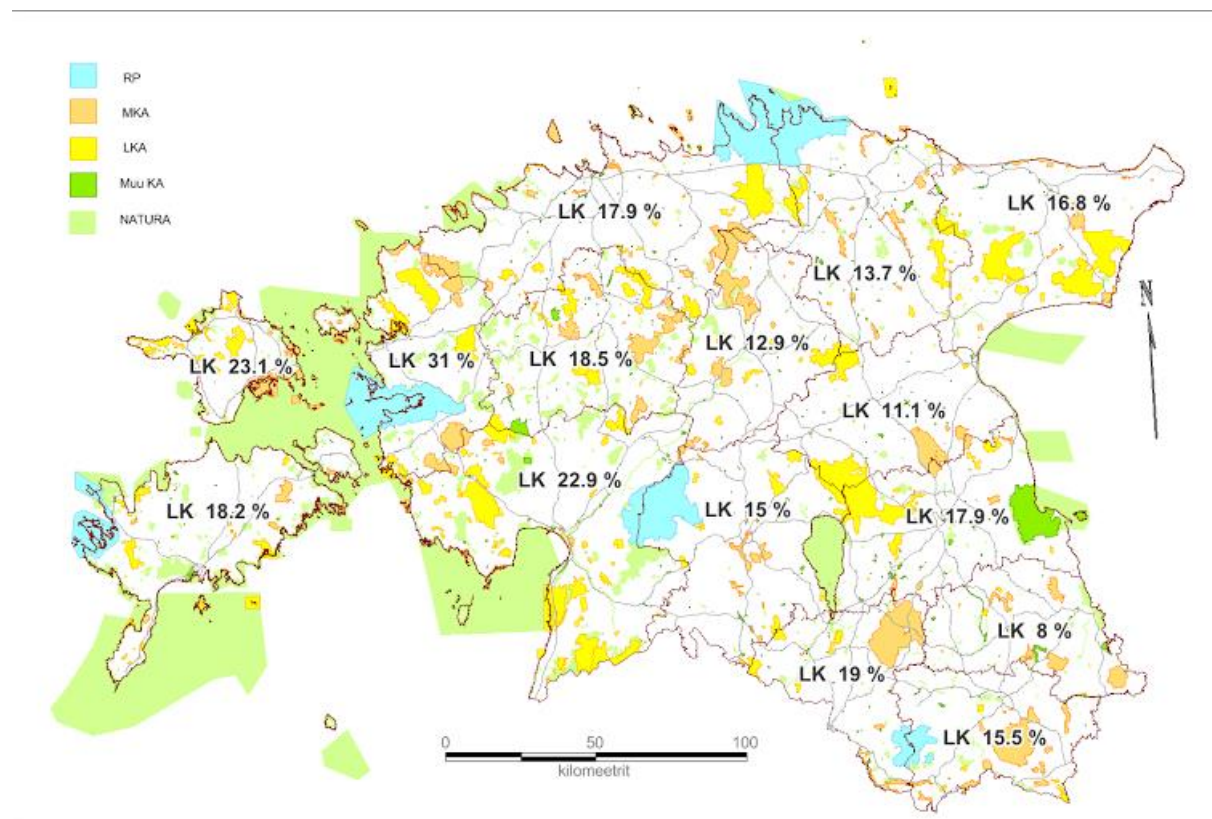
Internetiallikas

1. Ilm.ee. Möödunud suvi oli enneolematu, 06.10.2010. <http://www.ilm.ee/?47958> (viimati kasutatud 18.05.2014).

2. Keskkonnainfo. Kaitsealade arv maakondade lõikes, 2013. http://loodus.keskkonnainfo.ee/avalik/el_fil/ulevaade_stat_2013.htm (viimati kasutatud 18.05.2014).
3. Keskkonnaministeeriumi kodulehekülg, 2014. Kaitsealad. <http://www.envir.ee/1687> (viimati kasutatud 18.05.2014).
4. Siseministeerium, 2014. Kohalik omavalitsus haldussüsteemis. <https://www.siseministeerium.ee/kov/> (viimati kasutatud 18.05.2014).

LISAD

Lisa 1.

Joonis 1. Eesti looduskaitsealade kaart (Tõnu Oja, 2014).

Lisa 2. Maakondade pindalad ja rahvaarv 01.01.2013 seisuga (Siseministeerium, 2014).

Maakond	Pindala (km²)	Rahvaarv
Harjumaa	4333	573199
Hiiumaa	1023	10 030
Ida- Virumaa	3364	159222
Jõgevamaa	2604	33610
Järvamaa	2461	33223
Läänemaa	2383	26576
Lääne-Virumaa	3627	63571
Põlvamaa	2165	30036
Pärnumaa	4806	87745
Raplamaa	2980	36011
Saaremaa	2922	35229
Tartumaa	2993	149494
Valgamaa	2044	32753
Viljandimaa	3422	51227
Võrumaa	2305	36403
KOKKU	43432	1 358 329

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristi Mänd

(sünnikuupäev 21.01.1989)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Rekreatiivsele õigusrikkumisele osutavate kaebuste ruumiline ja ajaline dünaamika Eesti kaitsealadel 2010- 2013 aastal“,

mille juhendaja on Anneli Palo,

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni; üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05. 2014